

Riedel, Gustav

**Kritika reformistických, buržoazních a revizionistických interpretací
Marxova raného filosofického vývoje (Bernstein, Adler, Masaryk,
Lange, De Man, Loewith, existencialisté, novothomisté — pokusy o
falšování geneze marxistické filosofie)**

In: Riedel, Gustav. *Ludvík Feuerbach a mladý Marx*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, pp. 187-212

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119248>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KRITIKA REFORMISTICKÝCH, BURŽOAZNÍCH
A REVIZIONISTICKÝCH INTERPRETACÍ
MARXOVA RANĚHO FILOSOFICKÉHO VÝVOJE
(BERNSTEIN, ADLER, MASARYK, LANGE,
DE MAN, LOEWITH, EXISTENCIALISTÉ,
NOVOTHOMISTÉ — POKUSY O FALŠOVÁNÍ
GENEZE MARXISTICKÉ FILOSOFIE).

Představa o marxistické filosofii jako syntéze Hegela a Feuerbacha je tedy zcela nesprávná, ale právě proto slouží nepřátelům marxismu jako vítané východisko boje proti marxismu: zastírá objektivně rozhodující skutečnost, že totiž marxistická filosofie je filosofií zcela novou, kvalitativně odlišnou ode všech dřívějších filosofií, že jejím vznikem filosofie prodělala kvalitativní skok. Může být potom vydávána za jednu z mnoha možných, logicky stejně oprávněných filosofií, a tak se zcela stírá její třídni charakter, ulamuje se její revoluční ostří. Není proto divu, že tyto teorie jsou charakteristické pro různé výklady Marxova učení z řad buržoazních a maloburžoazních autorů, a to i pro tak zvané výklady „objektivní“, subjektivně seriózní; tím více ovšem pro výklady, které si předem — výslovně nebo *via facti* — vzaly za úkol marxismus vyvrátit.

Pronikání marxistické terminologie do buržoazní filosofie a skutečnost, že některé ojedinělé, ze souvislostí s celkem marxistické ideologie vytržené problémy marxismu jsou přejímány buržoazními teoretiky, je ovšem velkým vítězstvím marxismu a známkou obrovské síly dělnického revolučního hnutí. Přejímání marxistických termínů probíhalo — ve velmi hrubých obrysech — ve dvou hlavních etapách a hlavně v druhé etapě po několika liniích; mezi oběma etapami i mezi hlavními liniemi dnešními není ovšem žádných ostrých hranic. Soustředíme se — vzhledem k povaze naší práce jen formou stručných poznámek a bez jakýchkoli nároků na historickou posloupnost a na úplnost — jen na bezprostřední „výklady“ Marxovy filosofie a ponecháme stranou jak kritiky Marxova učení ekonomického, tak i bohatou a rozmanitou literaturu novohegelovskou, pokud se přímo neobírá Marxem, a rovněž se nebudeme zabývat tzv. „nepřímou apologetikou“ kapitalismu, čerpající zdánlivě také ledacos z Marxe.

Charakteristickým znakem 1. etapy těchto buržoazních interpretací marxistické filosofie je to, že líčí vznik marxismu jako jednoduchý evoluční proces, během něhož nedošlo k žádným podstatným, kvalitativním změnám v pojetí předmětu filosofie a celé její pojmové výstavby. Marx a Engels podle nich prostě jen dokončili kritiku idealismu zahájenou

Feuerbachem, a marxismus není tedy nic jiného než materialisticky, feuerbachovsky vykládaný, resp. přepracovaný Hegel. Čili marxismus představuje mechanické sjednocení Hegela a Feuerbacha, a tedy jen jinou interpretaci starých filosofických problémů; Marx byl eklektik, který do filosofie nepřinesl nic nového. Problematika marxismu byla již před Marxem a byla různým způsobem řešena; rovněž po Marxovi je tato problematika řešena různými filosofickými a sociologickými školami, takže marxismus není ničím originálním.

Tyto teze a hlavně jejich poměrně značné rozšíření především mezi maloburžoazní inteligencí bylo ne-li vyvoláno, tedy do značné míry umožněno skutečností, že Druhá internacionála po smrti Marxově a Engelsově velmi podceňovala význam důsledné teoretické práce a prakticky připouštěla každé „rozšiřování“ a „modernizování“ marxismu, byl-li příslušný teoretický pracovník ochoten rámcově souhlasit s okamžitým politickým programem strany. Svého teoretického výrazu dosáhl tento bezpáteřný oportunistus snad v nejvyhraněnější podobě v Eduardu Bernsteinovi, který tvrdil, že se dialektika Marxova ničím neliší od Hegelovy a ta prý je bez jakéhokoli vědeckého významu, protože je jen hraním s pojmy. Rozpory jistě existují, ale jediné v pojmech, nikoli ve skutečnosti. Všechny rozpory, o nichž se filosofové domnívají, že existují v přírodě, odhalí se nakonec jako pouhé rozpory v názorech na přírodu, jako spory různých filosofických škol. Je proto třeba upustit od dialektiky a vůbec očistit marxismus od jakékoli filosofie; marxismus je praktickým hnutím dělnictva a má jako takové působit *prakticky*, to znamená omezit se na politické kolbiště, na parlament atd. a tady pracovat na stálém zlepšování ekonomického postavení dělníků. K tomu je každá filosofie nejen zbytečná, ale i škodlivá.

V tomto ovzduší, které — z příčin, jež jsou obecně známy a jež tady nemusíme sledovat — koncem minulého století ovládlo rozhodující část vedoucích kruhů II. internacionály, dařilo se pochopitelně i různým novokantovským, resp. později novokantovskopozitivistickým revizím Marxovy filosofie (Konrad Schmidt, Otto Bauer, Karl Vorländer aj.) i různým jejich machistickým, empiriokritickým atp. odrůdám. Stanovisko Karla Kautského, jenž v této době fakticky zůžil marxistickou filosofii na materialistické pojetí dějin, které je prý jakožto *ekonomická* doktrína nezávislé na určitém filosofickém přesvědčení, a tedy slučitelné s jakoukoli filosofií, jenom napomáhalo dalšímu bujení těchto názorů. Bylo to všechno v podstatě projevem pronikání maloměšťáckých nálad do řad revolučního dělnického hnutí (a někdy i projevem záměrného působení buržoazních kontrarevolučních agentů) a objektivně to sledovalo bezprostřední politický cíl: zneškodnit Marxovy teoretické zbraně, otupit jejich revoluční cha-

rakter.⁴⁰⁷⁾ Ani Plechanov se svými častými ústupky kantovství, ani Franz Mehring, nejdůslednější marxističtí filosofové období II. internacionály — odmyslíme-li si činnost Leninovu, který však byl v okruhu působnosti středoevropských a západoevropských sociálně demokratických stran zá-
měrně umlčován, a nemohl tedy do těchto záležitostí přímo zasahovat —, nebyli schopni dostatečně čelit tomuto faktickému ústupu od Marxe. Franz Mehring mimo jiné proto, že také zastával názor, podle něhož marxismus nepředstavuje novou filosofii vcelku, nýbrž jen nové pojetí dějin a poli-
tické ekonomie.

Z autorů hlásících se k marxismu a II. internacionále se naší tematikou — Feuerbachovým vlivem na genezi marxismu — zabýval bezprostředně především Max Adler. Také on je přesvědčen, že „tzv. materialistické pojetí dějin“ nemá nic společného s filosofickým materialismem, neboť se opírá o poznání významné historické úlohy mezilidských výrobních vztahů, a tedy o něco, co se v materiální přírodě vůbec nevyskytuje. Výrobní vztahy nejsou totiž ničím věčným, nýbrž jsou lidské a jako takové jsou vždy něčím duchovním. Proto má i zákonitost sociálního života ve svém základu psychický charakter.⁴⁰⁸⁾ Marxismus prý si však neklade úkol řešit problémy, které z toho vyplývají, z pozic nějaké určité filosofie ani nechce vybudovat určitou gnoseologii, nýbrž chce pouze poznat kauzální zákonitost sociálních jevů a procesů; není tedy a nechce být žádnou filosofií ani světovým názorem, nýbrž chce být vědomě střízlivým vědeckým systémem. Je prý učením o zákonitosti v dějinách, učením o povaze ekonomických kategorií a o hospodářském vývoji společnosti, a tedy v prvé řadě vědou, přírodovědeckým pozitivismem asi takového druhu, jaký zastává Ernst Mach.⁴⁰⁹⁾ Je proto z jeho hlediska zcela lhostejné, zdali je spojován s takovým či onakým filosofickým výkladem svých pozitivních tezí; je stejně tak dobře slučitelný s materialistickým jako s nějakým spiritualistickým světovým názorem, neboť žádný světový názor nemůže nic měnit na pozitivnosti jeho poznatků. Ale právě proto je třeba zásadně odmítnout, že by spojení s nějakou filosofií bylo jeho nutným základem a předpokladem.⁴¹⁰⁾ Dialektika mu pak slouží výlučně jako specifická pracovní metoda; poněvadž se jeho předmět nachází v neustálé změně svých určení, zmocňuje se ho nejlépe prostřednictvím dialektiky. Dialektika nemá prý u Marxe charakter obecného poznatku o povaze přírody ani o poměru myšlení a bytí v ní a nemá pro něho žádné gnoseologické důsledky, nýbrž je mu toliko plodným badatelským principem, výhodně aplikovatelným na zkoumání společenského života. Marx se prý v tom shoduje s Hegelem, u něhož také není rozpor reálnou protikladností, střetnutím protichůbných sil, nýbrž jen vztahovým položením jednotlivých určení proti sobě, jak k němu dochází v procesu myšlení.⁴¹¹⁾

Na rozdíl od Bernsteina uznává tedy Max Adler oprávněnost dialektiky v marxismu; není však těžké rozpoznat, že dialektiku chápe zcela idealisticky, konkrétně v kantovském pojetí.⁴¹²⁾ Z tohoto stanoviska pak zkoumá úzkou souvislost filosofie Feuerbachovy s vývojem marxismu. Popírá přitom, že by Feuerbachova filosofie byla materialismem a převádí ji na učení blízké spinozismu (nikoli bez dovolávání se Plechanova). Spinoza prý učí o absolutním paralelismu fyzického a psychického, mezi nimiž neexistují žádné kauzální vztahy; obdobně vyznává Feuerbach deterministický pozitivismus a v žádném případě není materialistou, neboť materialismus představuje aprioristické ontologické pojetí, a je tedy metafyzikou. Podle Maxe Adlera je Feuerbach zakladatelem přírodovědeckého pozitivismu v Německu, který zde později rozváděli Avenarius, Mach a také Ostwald; právě tímto svým rysem plodně a rozhodujícím způsobem zapůsobil na Marxe.⁴¹³⁾ Pod jeho vlivem provedl Marx prý kritiku Hegelovy filosofie a přiklonil se zprvu „bezvýhradně“ k Feuerbachovi, ale nezůstal u něho stát a dále rozšířil jeho učení. Zavedl do něho především lidskou praktickou výrobní činnost, k jejímuž objasnění mu metodicky posloužila dialektika, pojímaná jako základní pružina lidské historie. Tím umožnil vědecký, pozitivní výklad dějinného pohybu.⁴¹⁴⁾ Marx se tedy vyvíjel prý od Hegela přes Feuerbacha; od Hegela převzal dialektickou metodu, od Feuerbacha jeho pozitivismus, a marxismus proto znamená syntézu Hegela a Feuerbacha.

I Hegel i Feuerbach jsou ovšem Maxem Adlerem interpretováni zcela zkresleně, kantovsko-pozitivistickým způsobem. Pro českého čtenáře zde není bez zajímavosti, že se celá Adlerova argumentace i jeho výsledné závěry velmi podobají argumentům i závěrům, které ve svém rozboru filosofických a sociologických základů marxismu podal T. G. Masaryk. A Max Adler se skutečně v lecčems na Masaryka odvolává.⁴¹⁵⁾

Masaryk byl jedním z prvních buržoazních teoretiků, který podnikl obšírnou „kritiku“ nejen ekonomického, ale hlavně filosofického učení Marxova, a jeho „Otázka sociální“ měla, zvláště ve svém německém vydání,⁴¹⁶⁾ značný vliv nejen mezi buržoazními „vykládači“ a vyvraceči marxismu, ale i mezi teoretickými pracovníky II. internacionály. Tento její vliv byl velmi silný až do první světové války a zčásti trval i po ní. Masaryk byl jeden z prvních, kdo se snažili dokázat Marxův filosofický eklekticismus a jeho silné, rozhodující ovlivnění pozitivismem, silnější prý, než byl vliv jednotlivých socialistických učení.⁴¹⁷⁾ Nebudeme se těmito běžně známými skutečnostmi zabývat; soustředíme se jen na to, jak Masaryk vysvětloval Marxův poměr k Feuerbachovi (a Hegelovi).

Poněvadž mu objektivně jde o to, aby marxismus zbavil jeho revolučnosti a pomohl tak proniknout maloměšťáckým náladám i elementům do

řad revoluční dělnické strany a protože správně vidí, že v oblasti teorie je revolučnost marxismu dána jeho revoluční dialektickou metodou, obrací všechno svoje úsilí k tomu, aby dokázal Marxovu filosofickou nepůvodnost. Proto ty křečovité, znovu a znovu se opakující pokusy dokázat rozhodující vliv pozitivistů a řady dalších buržoazních filosofů, Huma, dokonce i Schopenhauera aj.,⁴¹⁸⁾ pokusy opírající se o velmi povrchní, zcela z kontextu i metody vytržené, a tedy jen *zdánlivé*, jedině verbální shody. Proto i — z tohoto hlediska docela ústrojná — teze, že marxismus vznikl vedle působení shora jmenovaných učení jako syntéza Hegela a Feuerbacha. V jednotlivostech si zde Masaryk, jak je to u něho ostatně běžné, často odporuje: hned zdůrazňuje, že na utváření marxismu měl rozhodující podíl Hegel,⁴¹⁹⁾ hned zase, že Feuerbach.⁴²⁰⁾ Všechny jeho vývody směřují však k jednomu: ukázat, že výsledný marxismus rovná se Hegel plus Feuerbach spojený s pozitivismem a že v tomto spojení pozitivisticky interpretovaný Feuerbachův materialismus prakticky likvidoval dialektiku, která prý u Marxe zůstala jen jako psychologicky pochopitelné reziduum z jeho mladistvých let.⁴²¹⁾

A to bylo také charakteristické pro první vlnu buržoazní kritiky a sociálně demokratické revize marxismu: „dokázat“ Marxův filosofický eklekticismus, popřít tím novou, vyšší kvalitu marxistické filosofie a tak umožnit, resp. podnitit další „rozvíjení“ marxismu filosofiemi v buržoazním táboře tehdy módními: novokantovstvím, empiriokriticizmem atd. Říkalo se tomu? sladit marxismus se soudobou vědou, povznést marxismus na vyšší soudobého filosofického myšlení.

Celá tato činnost buržoazních interpretátorů Marxe byla přitom značně usnadňována pracemi snažícími se — subjektivně velmi nadšeně a upřímně — popularizovat filosofii Feuerbachovu. Tak bezprostřední Feuerbachovi žáci Friedrich Jodl a Wilhelm Bolin, kladoucí těžiště Feuerbachovy filosofie do jeho učení etického, popírají už z těchto důvodů zcela přirozeně jeho materialismus; zvláště Jodl se snaží charakterizovat Feuerbachovo stanovisko jako pozitivismus stojící mezi idealismem a materialismem.⁴²²⁾ Velkou službu tomuto komolení marxismu prokázal i novokantovský historik materialismu Friedrich Albert Lange, který ve Feuerbachovi rovněž vidí především etika a vyvrací názory o jeho základní materialistické pozici; je přitom příznačné, že se při rozboru Feuerbachových prací soustřeďuje takřka výlučně na „Prozatímní these“ a „Zásady filosofie budoucnosti“.⁴²³⁾

Chronická krize kapitalistické soustavy, zřejmá neschopnost buržoazie řešit stále se zostřující společenské problémy a rychle se vzmáhající dělnické, masami pracujících *třídně* chápané protikapitalistické hnutí však buržoazii již v posledních letech před první světovou válkou ukazovaly,

že dosavadní novokantovsko-pozitivistické interpretace marxismu jsou z hlediska jejich třídních potřeb nedostačující. Buržoazie a spolu s ní i její objektivní přísluhovači v řadách II. internacionály začali hledat nové, lepší a působivější formy teoretického boje proti marxismu. A po zkušenostech první světové války a hlavně po Velké říjnové socialistické revoluci a velkolepém vítězství leninismu začalo být – přes různá i filosoficky zdůvodňovaná proroctví o nevyhnutelném zhroucení bolševismu – stále jasnější, že marxismus je jediná teorie, která je schopna poskytnout masovému revolučnímu hnutí prakticky realizovatelný návod k přeměně kapitalistické společnosti v socialistickou. Z toho však vyplývalo, že se také materialistická dialektika jakožto filosofický základ marxismu ve velké historické zkoušce osvědčila jako teorie vědecky správná a pravdivá, kdežto všechny ostatní teorie zklamaly. Chtěla-li nyní buržoazie proti vítězímu marxismu postavit teorii jinou a ukázat jiný způsob řešení společenských problémů než cestou třídního boje, cestou proletářské revoluce a diktatury proletariátu, sáhla docela ústrojně k dialektice, ovšem k dialektice interpretované idealisticky, k dialektice Hegelově.

V buržoazním filosofickém táboře tak postupem doby vznikl silný novohegelovský proud; mluví se přímo o renesanci hegelovství, o velkém návratu k Hegelovi v moderní filosofii. Jednotliví reprezentanti tohoto směru tvoří dnes již celou řadu škol a v jednotlivostech svých výkladů Hegela se dosti od sebe liší;⁴²⁴) co je však všechny spojuje, je snaha postavit proti ucelené dialektice materialistické jinou dialektiku a jinou filosofii, která by také mohla vystupovat jako ucelený světový názor a reklamovat pro sebe právo, že vyřešila základní praktické i teoretické otázky doby. Celé novohegelovství není objektivně ničím jiným než jednou z forem obrany buržoazie před marxismem, a je tedy současně útokem proti marxismu; a mnozí novohegelovci rozvíjejí svoje teze skutečně v otevřené polemice s Marxem. Nebudeme zde podávat charakteristiku jednotlivých škol uvnitř novohegelovství ani sledovat jejich argumentaci proti Marxovi; omezíme se pouze na některé nejtypičtější teze, jimiž novohegelovci osvětlují genezi marxismu, a ještě úžeji Feuerbachův vliv na mladého Marxe.

Společné východiško je zde stejné, jako bylo v předcházející etapě buržoazního vyvracení marxismu: snaha popřít nový, kvalitativně odlišný stupeň, jež marxismus ve vývoji filosofie znamená, a proto výklad marxistické filosofie jako filosofie nepůvodní, eklektické, epigonské. Jenomže namísto formulky Hegel–Feuerbach–Marx zde nastupuje odvozování celé marxistické filosofie bezprostředně a takřka výlučně z Hegela, dokazování, že Marx v podstatě vůbec nevychází za problematiku postavenou a řešenou Hegelem. Pokud se v této souvislosti vůbec mluví o Feuerbachovi, staví se věc obvykle tak, že Marx byl zpočátku věrným žákem

Hegelovým, ale později se pod více nebo méně silným vlivem Feuerbachovým „zvrhl“ a opustil vážné, seriózní pozice filosofické vědy; jeho teorie socialistické a komunistické nemají proto vůbec nic společného se skutečnou filosofií. Je proto třeba rozlišovat mezi „mladým“ a „starým“ Marxem; jen „mladý“ Marx má filosofický význam a má jej proto, že je hegelovcem. (Rozlišování mezi „mladým“ a „starým“ Marxem se ovšem provádělo již dříve a patřilo do arzenálu bernsteinovského a novokantovského revizionismu, ale týkalo se jenom údajně různého Marxova vztahu k revoluci v různých jeho věkových obdobích; „mladý“ Marx prý byl radikálně revoluční a uznával *jedině* revoluci za prostředek k řešení společenských rozporů, kdežto „starší“, „zralejší“ Marx – a obdobně Engels – vystřízlivěl a uznával taktiku parlamentární, „demokratickou“, za správnější.⁴²⁵⁾

Tuto hegelianizaci Marxe a marxismu výslovně dokazoval již r. 1911 J. Plenge,⁴²⁶⁾ Marx je u něho naprostým epigonem Hegelovým a jeho hlavní filosofický nedostatek záleží v tom, že není jeho dosti důsledným epigonem. Je pro nás zajímavé, že Plenge hned v předmluvě zcela otevřeně přiznává, že byl k tomuto výkladu marxistické filosofie inspirován Maxem Adlerem.

Socialně demokratičtí revizionističtí teoretikové nezůstávali pozadu a hned v samých počátcích rozmachu neohegelianismu přispěchali se svou vlastní hegelianizací marxismu. Mocný popud k tomu jim dal radikálně se tvářící Georg Lukács svou knihou „Geschichte und Klassenbewusstsein“ z r. 1923. Lukács zde velmi ostře kritizuje novokantovský revizionismus, tak jak byl pěstován v II. internacionále, a razí heslo obrany původní Marxovy metody myšlení, tj. dialektiky; tuto dialektiku však sám interpretuje zcela hegelovsky a vnáší tak do materialistické dialektiky rovněž revizionistické prvky, jiné sice než novokantovští „marxisté“, ale neméně revizionistické. Lukács sice později, na základě pádných argumentů kritiky z komunistického, leninského tábora, k němuž se veřejně hlásil, odvolal závěry i metodu svého spisu a prohlásil jej za pochybený, idealistický. Ale jak ukázala jeho další činnost, učinil tak objektivně jen proto, aby tuto revizi marxismu ze snadno odhalitelných idealistických pozic nahradil revizí mnohem jemnější, skrytější a propracovanější. Jeho kniha „Geschichte und Klassenbewusstsein“ měla velký vliv na řadu buržoazních teorií, především na „sociologii vědění“ Karla Mannheimu aj., a byla ve dvacátých a třicátých letech ideovým východiskem rozmanitých revizionistických směrů uvnitř sociální demokracie, hlavně tzv. „dialektiků“, Karla Korscheho, Siegfrieda Marcka, Herberta Marcusa aj.; v pozdější době zapůsobila silně i na Ernsta Blocha, Henriho Lefebvra a jiné dočasné spoluputníky marxismu.

Siegfried Marck začíná jen na první pohled odlišně tvrzením, že Marxova dialektika není hegelovská. Jádrem dialektiky je podle něho nesporné učení o protikladech; Marxova dialektika má prý však na mysli hlavně protiklad mezi výrobními silami a výrobními vztahy, což je protiklad mezi hospodářstvím a člověkem, a tedy protiklad v rovině etické účelnosti, nemající nic společného s protiklady u Hegela; a obdobně Marxem konstatovaný protiklad mezi přechodným obdobím kapitalistického zřízení a vysněným ideálem konečného stadia komunistického je něco zcela jiného než projev hegelovského samopohybu rozumu. Marxismus je tedy učením povýtce ekonomickým; Marx se také filosofií zabýval jen ve svém mládí, kdy byl ještě hegelovcem. Ale proto je třeba zahájit rozpracování filosofických základů marxismu, které Marx sám již neprovedl; z filosofického hlediska je příkrý rozdíl mezi Marxem „mladým“ a „starým“, věnujícím se výlučně ekonomii.

Z tohoto hlediska zahájili teoretikové II. internacionály za nových podmínek vítězných sovětských pětiletok a narůstající krize kapitalistické soustavy svůj boj proti marxismu a vedli jej ve svorné teoretické spolupráci s buržoazními novohegelovci; např. buržoazní autor von Buggenhagen již 1933 proklamoval, že filosofický význam mají jen rané Marxovy práce a že to byly politické podněty, které mu později zabránily v další činnosti v oblasti filosofie. Pokud se u staršího Marxe objevuje ještě nějaká filosofie, je to prý jen filosofická terminologie jako jakási „rekvizita absolvované filosofické minulosti“.⁴²⁷⁾ Proto na starším Marxovi nemůže mít filosofie žádný zájem.

Ze „socialistů“ vystoupil již v polovině dvacátých let Hendrik den Man, přední činitel II. internacionály a několikanásobný ministr kapitalistické belgické vlády v třicátých letech s názorem, že pokud se Marx vůbec zabýval filosofií, činil tak jen ve svých mladistvých spisech. Proto Hendrik de Man postavil tuto „filosofickou“, „humanistickou“ fázi Marxovy činnosti do protikladu k jeho rozvinutému materialistickému pojetí dějin, které je prý odbornou záležitostí ekonomické vědy a je slučitelné s jakoukoli filosofií.⁴²⁸⁾ Jako čistě ekonomickou teorii vykládá potom de Man i Marxův „Kapitál“ a okleštuje jej tak od jeho filosofického základu; socialismem je mu pozitivisticky chápána politická ekonomie plus „živé“ politické hnutí, které de Man převádí na citové vztahy, docházející svého výrazu v určitých mravních a právních hodnoceních. Proto může také tvrdit, že marxismus představuje pro masy náhražku náboženství.⁴²⁹⁾

Metoda hegelianizování Marxových raných prací a stavění „mladého“ Marxe proti „pozdnímu“ byla pak v revizionistickém i buržoazním, otevřeně protimarxistickém táboře obecně přijata (a leckdy zajisté zcela samostatně „objevena“). „Filosoficko-antropologické“ období mladého

Marxe bylo vyzvednuto jako „pravý“, „ryzí“ marxismus a jeho pozdější práce byly buď zcela zamlčovány nebo bagatelizovány jako ústup od filosofické problematiky. A ještě častěji byly vykládány jako něco, co je v naprostém rozporu s filosofickou „hloubkou“ mladistvého období Marxova. Střediskem a základem úvah se staly – a je to jistě příznačné – nehotové, z velké části improvizované Marxovy poznámky z r. 1844, jeho „Ekonomicko-filosofické rukopisy“.

Je samozřejmé, že tito „vykladači“ Marxe, často zcela neschopní v důsledku svého aprioristického filosofického přesvědčení a především v důsledku své třídní pozice studovat Marxe bez předsudků, vkládají do něho de facto svou vlastní světónázorovou problematiku a přizpůsobují ho tak svým buržoazním a maloburžoazním, resp. náboženským představám, Odtud ta veliká pestrost a různorodost výkladů Marxova díla, odrážející konec konců stanovisko různých buržoazních skupin a frakcí. Tyto výklady se začaly rozrůstat ve třicátých letech; po 2. světové válce se pak toto objevení „humanistického“ Marxe stalo takřka charakteristickým rysem celé buržoazní filosofie. Je to jen důkaz toho, že proti Marxovi nelze již jinak bojovat než – překrouceným, zfalšovaným Marxem.⁴³⁰⁾ Všechny tyto teorie podávají vesměs velmi jednoznačnou interpretaci Marxovy filosofické kritiky Hegela a často zdůrazňují, že Marx dospěl ke své – v jejich pojetí *akstraktní* – humanistické filosofii imanentní kritikou Hegela, tedy bez jakéhokoli ovlivnění Feuerbachem a tím méně francouzskými materialisty. Lze je – ovšem jen velmi zhruba a s vědomím, že se hranice často překrývají – rozdělit do tří základních linií.

Jednu z nich představují fenomenologicko-existencialistická zkreslování, resp. „rozšiřování“ nebo „modernizování“ Marxe, snahy o syntézu marxismu, ovšem hegelovsky chápaného, a existencialismu. Zárodky tohoto pojetí nacházíme u sociálně demokratických intelektuálů, především u S. Marcka, dále u S. Landshuta a J. P. Mayera, a patří sem i Herbert Marcuse; důsledně pak bylo rozpracováno Karlem Löwithem.⁴³¹⁾ Ten vychází z Heideggera a snaží se na tomto základě vykládat i Hegela i mladého Marxe, jakož i Marxův mladistvý filosofický výklad Hegela; je pochopitelné, že zůstává stále na svém heideggerovském východisku, prozrazuje až překvapivé nepochopení základních problémů marxismu a marxismus dokonale falšuje. Marx, ten „pravý“ Marx, je mu celý obsažen v jeho raných spisech; starší Marx se prý zpronevěřil svému původnímu, originálnímu a hlubokému filosofickému činu: kritické analýze člověka soudobé společnosti. Proto také projevuje Löwith prudký odpor proti teoretické i praktické činnosti komunistických stran, neboť ony se v ní řídí Marxovým učením z doby, kdy byl Marx již ve filosofickém úpadku, tedy marxismem vulgárním.

Ústřední kategorií „pravého“, nevulgárizovaného marxismu je Löwithovi teorie odcizení; odcizení pojímá ovšem jako něco mystického, vyššími silami daného, a tedy jako věčnou sudbu lidského pokolení. Marxova velká zásluha je prý v tom, že toto odcizení odhalil a tím umožnil poznat pravou podstatu člověka. Jeho humanismus pak nespátňuje Löwith v tom, že by snad byl našel řešení, nýbrž v tom, že toto řešení, jsa naplněn mučivou láskou k odcizenému a stále znovu se odcizujícímu člověku, hledal. Löwith sám toto řešení nachází ve spojení mladého Marxe s Kierkegaardem, a usiluje proto o syntézu jejich učení.

Je zřejmé, že Löwithův cíl je zde naprosto jiný než Marxův: interpretuje jeho ideje zcela proti duchu jeho učení, proti jeho zásadnímu, materialistickému stanovisku. Odcizení nikdy nepředstavovalo Marxovi ústřední kategorii, bez níž by nebylo lze pochopit lidské dějiny. Je mu jen odrazem jistých stránek týkajících se adekvátního poznávání společenských poměrů; tyto stránky samy jsou pak ovšem zase podmíněny daným stavem rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů. Odcizení je mu tedy jen vedlejším rysem vykořisťovatelských formací, a proto mu také překonání odcizení ani zdaleka nepředstavuje základní smysl socialistické revoluce, nýbrž jen jeden z důsledků, které ústrojně vyplynou z osvobození pracujících mas z jařma vykořisťování, ze zničení všech forem útisku člověka člověkem. Základní otázkou marxismu je otázka proletářské revoluce a diktatury proletariátu; ale právě tuto ústřední otázku marxismu jeho buržoazní a revizionističtí vykladači zcela obcházejí a zastírají. Nemohou-li v době rozmachu socialistického světového tábora a osvobozenického hnutí koloniálních a závislých národů marxismus umlčet, využívají a zneužívají obrovského zájmu o něj, který je patrný ve všech společenských vrstvách. Začínají proto Marxe — s důležitým omezením na jeho mladistvou činnost — „uznávat“ jako vynikajícího filosofického myslitele a „objevují“ Marxe tak, že mu podsouvají nemarxistické ideje a že mu přisuzují cíle zcela protichůdné zájmům lidových mas, kterým jedině Marx — mladý i starý — sloužil. Soustřeďují se především na jeho humanismus, tak přitažlivý pro utlačené masy, ale snaží se jeho *reálný* humanismus vykládat tak, aby jej mohli postavit proti konkrétní praxi výstavby socialismu a komunismu v zemích, které již svrhly panství kapitalismu.

Rozmach existencialismu po 2. světové válce vyvolal zvláště ve Francii, Itálii a západním Německu dnes již takřka nepřehlednou literaturu, interpretující z nejrozmanitějších — ale vždy protimarxistických — aspektů pojem „odcizení“ a Marxův humanismus. Tak např. A. Kojeve se snaží vybudovat syntetickou filosofii dějin, v níž by se Hegel a Marx navzájem vysvětlovali a doplňovali; podobně spojuje Marxe s Hegelem, Kierkegaardem

dem i soudobými existencialisty Jean Hyppolite. Dopouští se přitom dvojího nehorázného prohřešku proti historickým faktům: předně vykládá Hegela věrně katolicky a pak takto pojímaným Hegelem vykládá Marxe: „... křesťanství takto interpretované hegelovskou filosofií je zárodek veškerého marxistického humanismu.“⁴³²⁾ Pak ovšem může snadno dokazovat Marxovo příbuzenství s Kierkegaardem⁴³³⁾ a na těchto vratkých základech dosáhnout alespoň zdánlivě svého cíle: spojení materialismu s idealismem.⁴³⁴⁾ Argumenty mu k tomu dodává Lukácsova interpretace „Ekonomicko-filosofických rukopisů“.⁴³⁵⁾

Z obdobných zdrojů čerpají svoje názory i Jean Paul Sartre, Merleau-Ponty, Jean Wahl a další, v dnešní Francii tak četní „znalci“ marxistické filosofie.⁴³⁶⁾

Existencialistickou metodou řeší problém odcizení u Marxe i Heinrich Popitz⁴³⁷⁾ a dotýká se přitom úzce i našeho širšího problému, geneze marxismu. Vychází z předpokladu, že v každém velkém historickém období je živý určitý „duch doby“, „vědomí doby“, jež vytváří charakteristický způsob myšlení a vnucuje pracovníkům nejrozmanitějších oborů přibližně stejné myšlenky i stejné nálady, stejnou kritiku minulých věků i stejné předtuchy budoucna. Na konci 18. a na počátku 19. století vystupuje jako základní podtext všech tehdejších myšlenkových úvah především pocit rozdvojení jednotlivce a společnosti, vědomí odtrženosti myšlení a bytí, odcizení člověka sobě samému i ostatním lidem, poznání, že člověk odpadl od svého pravého poslání, a trýznivé hledání jednoty člověka s veškerenstvím; společným principem všech tvůrčích činů je zde pocit znehodnocení člověka, povědomí úzkosti a očekávání přicházející spásy. Složitou problematikou, tryskající z tohoto společného základu doby, zabývají se prý v různých variantách Schiller, Herder, Novalis, Schelling, Hegel – a tato problematika prý se stává i jádrem a hnacím momentem kritiky Marxovy.

Je jasné, že tento zcela subjektivisticky vykonstruovaný „duch doby“, který shrnuje různé myšlenkové nálady vyrůstající a zůstávající úplně mimo zakotvení ve skutečných společenských poměrech, a proto zcela neurčité, mátožné a konec konců jen intuitivně postižitelné, má za účel setřít jakýkoli třídní charakter a třídní podmíněnost společenských idejí. A je-li potom do takového obecného nadtřídního myšlenkového proudu vřazen i Marx jako jedna z mnoha logicky stejně hodnotných forem jeho projevu, znamená to, že marxismus nemá větší význam než ostatní filosofie, že je jen jedním pokusem o vystižení základní problematiky doby z mnoha jiných možných a logicky stejně platných; marxismus je tak zbaven své revolučnosti. Že to ovšem není marxismus, co se zde za marxismus vydává, o tom nemůže být pochyby; naopak, celý ráz Popitzo-

vých úvah, jeho kladné ocenění Marxových filosofických hodnot i jeho znalost pramenného materiálu slouží k tomu, aby čtenář získal dojem, že se zde podává neobyčejně zasvěcený výklad marxismu.

Existencialistické interpretace mají svoji odezvu prakticky zejména v kruzích intelektuálních a celou svou argumentací, strukturou i terminologií jsou také zaměřeny zejména do těchto kruhů. Buržoazie ovšem usiluje i o ideologické ovlivnění širokých mas a také na tomto poli se zaměřuje mimo jiné na přímou i nepřímou polemiku s ideami vědeckého komunismu a speciálně jeho filosofických základů. Tento úkol na sebe prakticky vzali – a je to pro situaci v táboře dnešní buržoazie velmi příznačné – především teoretikové svaté církve římskokatolické, většinou přímo členové nejbojovnějšího a také nejreakčnějšího (je-li v oficiálních katolických institucích vůbec možno reakčnost nějak odstupňovat) řádu jezuitského, kteří se vedle propagace neothomismu zabývají ve stále rostoucí míře vyvracením filosofických idejí marxismu. Katolické interpretace Marxe představují druhou základní linii dnešního buržoazního boje proti marxistické filosofii a zabírají velmi širokou škálu, od interpretací nejprimitivnějších a nejvulgárnějších až po vysoce abstraktní, formálně – a zdánlivě – se opírající o výsledky soudobých přírodních věd.

Typickou ukázkou vulgární formy katolického boje proti marxismu je spis M. Bocheňského „Der sowjetrussische dialektische Materialismus (Diamat)“.⁴³⁸⁾ Užívá starého a v katolických kruzích velmi obvyklého způsobu: základní části marxistické filosofie, tj. materialistické pojetí myšlení a materialistické pojetí dějin se přesunou do speciálních věd jakožto teorie přírodovědné, resp. společenskovědné, které však, poněvadž postihují pouze omezený úsek jsoucna, jsou jenom dílčími vědami, resp. vědeckými hypotézami bez filosofického charakteru, a vyžadují proto filosofické doplnění; „zbytek“, tj. materialistické pojetí přírody, ztotožní se s mechanickým materialismem a jako takový se potom snadno vyvrátí. Dialektický materialismus je taktó jako samostatná filosofie v podstatě likvidován; nepřináší nic nového, všechno zde již dávno před ním bylo. Je tedy prý učením zcela eklektickým, jež nemá nárok na vědeckou hodnotu již tím, že opomíjí to nejdůležitější: člověka jakožto hodnotu morální. Oblasti společenské a politické činnosti jsou prý pro marxismus oblastmi čistě technickými, záležitostmi neosobních výrobních vztahů; marxismus je absolutně osvobozen od morálky. Lidé jsou mu pouhou surovinou, kterou je třeba přeformovat nebo které politický vůdce používá jen jako svého nástroje.⁴³⁹⁾ Komunismus je prý kult techniky a v rozvoji techniky i hmotné životní úrovně dosáhl snad určitých úspěchů; zapomíná však na lidskou duši, na lidské srdce a na hodnoty nadosobní, jež lidskému úsilí technickému dávají teprve smysl a posvěcení.

Bocheňski je jen primitivní vyvraceč marxismu; převádí dialektický a historický materialismus zcela jednoduše na materialismus mechanický a na ekonomismus a pak se s ním ovšem může snadno vypořádat. Jenomže takto se vypořádává pouze se svým osobním názorem na marxismus, nikoli s marxismem skutečným, a na filosoficky vzdělanějšího čtenáře nemůže nijak zapůsobit. Katolicismus však využívá autority tohoto vynikajícího matematického logika, aby snad přece jen pronikl s protimarxistickou filosofií do řad specializovaných vědců a ovlivnil tak jejich názory na komunismus a metodologii vědecké práce.

Na mnohem vyšší úrovni užívá v podstatě stejné taktiky jezuita Gustav A. Wetter. Také on líčí marxistickou filosofii jako naprostý eklekticismus a polemizuje s „pojetím“, podle něhož je marxismus filosofie kvalitativně nová.⁴⁴⁰⁾ Většinu z tezí marxistické filosofie pochopitelně odmítá, a pokud v nich nachází něco cenného, filosoficky významného, tvrdí, že to bylo již dávno a lépe řečeno — sv. Tomášem Aquinským. Celý dialektický a historický materialismus se pokouší odvodit z filosofie Hegelovy a Feuerbachovy a zdůrazňuje přitom (odvolává se na Masaryka) i vliv pozitivismu; úplně však opomíjí vliv francouzského materialismu a samozřejmě vůbec nepřihlíží k rozhodující úloze, kterou při vzniku i dalším rozvoji marxismu hrála společenská praxe. Celý vývoj marxismu je mu imanentním vývojem uvnitř filosofie samé; stejně tak imanentně se rozvíjející názory předcházejícím myslitelů jsou interpretovány zcela zkresleně (např. Feuerbachovo pojetí praxe, jeho antropologismus atp.), se zřejmým úmyslem dokázat v marxistickém materialismu co nejvíce filosofického idealismu.⁴⁴¹⁾ Proti jiným soudobým kritikům marxismu Wetter daleko více zdůrazňuje rozhodující vliv Feuerbachův na vývoj názorů mladého Marxe,⁴⁴²⁾ aby dokázal, co Marxe s Hegelem a Feuerbachem *spojuje*, nikoli co je u Marxe *nového*, co ho od nich odlišuje, co z jeho učení dělá filosofii kvalitativně jinou, vyšší. Marxismus je mu syntézou Hegela a Feuerbacha⁴⁴³⁾ a na základě tohoto eklektického charakteru marxismu dokazuje jednak jeho „vědeckou nepravdivost a neúplnost“ i světonázorovou nedostatečnost, jednak — v protikladu k marxismu — nedostižitelnost thomismu jakožto vědy věd. Snaží se podat důkaz, že marxismus nemá takový význam, jaký se mu přisuzuje, a že tedy nezasluhuje takového zájmu, jakého se mu dostává.

Apologie thomismu je hlavním rysem Wetterovy kritiky Marxe a odtud i celkový ráz jeho argumentace. Katolický tábor však ve své kritice marxismu neuzívá jen těchto dosti hrubých, i když v detailech značně zpracovaných forem. Chápe, že proti Marxovi dnes již nelze pracovat jen negativním způsobem, jeho zlehčováním, „vyvracením“ atp.; uvědomuje si, že leckdy bude pro něho výhodnější, když Marxovi přízná filosofickou

velikost, ale bude ji interpretovat takovým způsobem, aby v Marxovi nezůstalo nic revolučního a aby bylo dokonce dokázáno, že komunisté včetně Lenina chápou Marxe nesprávně, proti vlastnímu duchu Marxovy filosofie.

A tak se stalo, že také katolíci objevili „humanistického Marxe“⁴⁴⁴) a na této platformě mlčky vytvořili jednotnou frontu i s nekatolickými interprety marxismu. Marxův „humanismus“ vyvozují samozřejmě jen z mladistvých Marxových děl, z „Ekonomicko-filosofických rukopisů“, z „Kritiky Hegelovy filosofie práva“ i z teorie „odcizení“, a kladou mladého, „filosofického“ Marxe do ostrého protikladu ke staršímu Marxovi, který se prý věnoval pouze speciálním vědám, politické ekonomii nebo podle některých dokonce jen nevědecké činnosti politické. A tady nasažují všechny páky. Tak existuje směr, který Marxův humanismus odvozuje od Feuerbacha, a druhý, který se naopak snaží o hegelianizaci Marxe a o snížení či úplné potlačení Feuerbachova významu ve vývoji Marxových názorů právě ve prospěch této hegelianizace marxismu. První směr je daleko méně rozšířený než druhý; jako reprezentanti jeho dvou odstínů nám mohou posloužit Maximilian Rubel a André Piettre.⁴⁴⁵)

M. Rubel předpokládá stále vzrůstající vliv Feuerbachovy antropologie na mladého Marxe. Nepopírá přitom jistý kritický vztah Marxův k Feuerbachovi, ale domnívá se, že se vůbec netýká principů, nýbrž té skutečnosti, že Marx, vycházející zcela ze závěrů Feuerbachových, rozšiřuje jeho poznatky z pole náboženského a etického na pole sociální a politické, aby zde dospěl až k naprostému negování státu.⁴⁴⁶) Ale to prý je zcela feuerbachovské; Feuerbach správně poznal základní tendence obecné lidské přirozenosti a v důsledku toho i směr, jímž se musí ubírat vývoj lidských vztahů: směrem k pospolitému společenství, jež bude založeno na citech lásky bližního k bližnímu. Feuerbach ovšem zůstal pořád jen teoretikem a filosofem a v hmotné bídě lidské viděl jen tragický průvodní zjev historického dění. Proto se utěšoval naději, že veškeru bídu nakonec překoná pokrok lidského ducha a humanistická výchova vycházející z přirozenosti lidské. Marx naproti tomu poznal, že lidská bída pramení z podmínek společenského života určených objektivními zákonitostmi, jež vedou k „odcizení“ člověka.⁴⁴⁷) Tyto zákonitosti nelze změnit teoretizováním, nýbrž je třeba vysvětlit je těm společenským vrstvám, které nejvíce trpí „odcizením“, a tak je skrze poznání jejich „odcizení“ povznést z „odcizení“ k lidství. V tom spočívá pravý smysl Marxovy proletářské revoluce; jeho materialismus není — stejně jako Feuerbachův — hrubým materialismem, nýbrž má svoje etické posvěcení. Je to materialismus „pragmatický“, zkoumající pozemské příčiny lidské bída a nezůstávající u nich stát,⁴⁴⁸) právě proto dochází k závěru, že odstranit společenské zlo-

řády je možno jedině zrušením každého státu, neboť každý stát představuje odcizení člověka jeho rodové podstatě. I diktatura proletariátu! — Budoucnost lidstva vidí tedy Marx v ustavení svobodné humanitní společenství; jeho revoluce je etická záležitost. „Feuerbach zrušil boha, aby přitakal člověku; Marx skončil negováním státu, aby znovu uvedl člověka v jeho lidskou plnost.“⁴⁴⁹) Feuerbach tedy ukázal Marxovi cestu; co Feuerbach udělal pro náboženství, to udělal Marx pro politiku.⁴⁵⁰)

Feuerbach je u Rubela charakterizován svými objektivně nejslabšími a teoreticky i prakticky nejreakčnějšími rysy; a je-li právě z nich odvozován marxismus, vyjde něco, co s marxismem nemá vůbec nic společného. Ale o to právě jde: vydávat za marxismus všechno možné, jenom ne marxismus, a vykládat Marxe i jeho filosofické zdroje takovým způsobem, aby Marx nesloužil dělnické třídě, nýbrž buržoazii.

André Piettre odvozuje marxismus z Feuerbachova humanismu zcela opačným způsobem. Vychází ze stejných tezí, že totiž „Hegel zrodil Feuerbacha, který zrodil Marxe,“ a že Marx z Feuerbacha převzal jeho ateistický humanismus.⁴⁵¹) Marxův přínos vidí pak v tom, že teorii náboženského odcizení rozšířil a doplnil, ale tak, že přinesl nové odcizení: odcizení člověka sobě samému v technice, v ekonomice, v politice.⁴⁵²) Jestliže se totiž snažíme vyřešit osud člověka ekonomii a v ekonomii, děláme tím z hospodářských skutečností sílu finálně dominující. Lidstvo pak věří, že čím více bude vyrábět, tím více se osvobodí od hmoty; ve skutečnosti se tím však stává otrokem věcí, neboť čím více vyrábí, tím více chce vyrábět, a ukáží-li tak snad určité potřeby hmotné, jeho život citový přitom vychází naprázdno. Proto je třeba dát mu doktrínu, která by, když mu bylo vzato náboženství, alespoň zdánlivě ukojila potřeby jeho vnitřního života, jeho mučivé hledání smyslu jsoucna. Marxismus chce být takovou novou vírou, a proto je často vnášen v lid přímo s „mystickou silou“ a ovšem i prostředky nevybíravými; je jakýmsi novým islámem — bez Alláha.⁴⁵³) Proklamuje „království dělníka“ a jistě zvedá jeho hmotnou životní úroveň, „ale vkládá do jeho srdce materialismus“.⁴⁵⁴) Je jenom jinou formou „odcizení“; ale právě jeho řešení ukazuje, že teorie „odcizení“, ať již v naturalistické podobě Marxově, nemůže lidstvu poskytnout spásu.

André Piettre došel tedy ze stejných východisek ke zcela opačným závěrům než Rubel, ale i jeho teze jsou plně v linii buržoazního boje proti marxismu. Buržoazie nepracuje jen překrucováním Marxe a objasňováním tzv. „pravého“ Marxe, ale i dokazováním, že Marx, resp. dnešní marxismus-leninismus neměl a nemůže mít pravdu.

Teorie, které nastoupily tuto cestu, musí si ovšem — v období existence a rozmachu světového socialistického tábora — přisvojit podobu bojovníka proti kapitalistickému vykořisťování, neboť jinak by jim masy vůbec ne-

dopřály sluchu. Logika věci k tomu vede i Piettra; snaží se dokázat, že bezprostředními pomocníky a spojenci marxismu jakožto doktríny, která chce lidstvo odvrátit od pravého boha, jsou ti, kteří provádějí odcizování člověka pomocí peněz.⁴⁵⁵) Tato „kritika“ kapitalismu je ovšem velmi krotká a vůbec se nevztahuje na kapitalistické zřízení jako takové, nýbrž jen na ty kapitalisty, kteří proti božímu přikázání nezacházejí se svým jměním jako se statkem svěřeným jim pouze do správy a určeným k vykonávání skutků milosrdenství, nýbrž jako s prostředkem k hříšnému obohacování. Budou-li i tito lidé navráceni bohu, budou všechny sociální problémy rozřešeny. Bez boha to nejde. Marxismus tomuto řešení brání; je tudíž nejen nepravdivým, ale i nemravným. A to právě mělo být dokázáno.

Ty katolické teorie, které se snaží o hegelianizaci Marxe, usilují pochopitelně o snížení či potlačení Feuerbachova významu ve vývoji Marxových názorů, aby tak co nejvíce vzrostl podíl Hegelův. A je zákonité, že se tím dostávají do úzkého dotyku s existencialistickými výklady Marxe a že obdobně jako nekatoličtí existencialisté dělají z Marxe napůl Hegela a napůl Kierkgaarda. Především ve Francii se v tomto směru vyvíjí intenzivní činnost; pracují zde P. Loew, H. C. Desroches, Henri Bartoli a především Pierre Bigo, Jean Yves Calvez aj.

Společným a nám již známým tenorem jejich díla je úsilí o důkaz, že se dialektika zabývá pouze vztahem subjektu k objektu, a proto není bez duchovního principu možná. Dialektika přírody v doslovném slova smyslu prý existovat nemůže; co je možné a co také výlučně měl na mysli Marx, je jediné *dialektická věda o přírodě*. A ta je zase myslitelná jediné tak, že si lidský duch promítá dialektiku do věcí. Hmota sama o sobě je mrtvá, inertní; má-li být ve hmotě dění, je k tomu nutný duch. Dialektika je proto možná jediné tehdy, je-li bůh hybnou silou všeho toho, co je v přírodě a co je hmotou.

Mladý Marx prý usiloval o takovýto všestranný, všeobjímající názor na svět; chtěl dosáhnout sjednocení „energického principu“, tj. svobodné činnosti duchovní, s objektivními zákonitostmi hmotné, tj. stvořené přírody. V tom prý je pravý smysl jeho tezí o „polidštěné přírodě“, o „předmětném charakteru lidské práce“, o „smysluplnosti jakožto praktické činnosti“ atp.; takto alespoň interpretují dnešní existencialisté Marxovy rané práce. Pierre Bigo se např. snaží dokázat, že středem Marxových úvah není třídní boj, nýbrž touha po odhalení „smyslu lidského života“; v tomto duchu prý Marx zpracovává i celou problematiku politické ekonomie. Účelem této vědy není u Marxe poznání skutečných národohospodářských zákonitostí,⁴⁵⁶) nýbrž osvětlení příčin lidského odcizení; tyto příčiny spatřuje ve věčné nespokojenosti člověka se světem, který je kolem

něho a který jej utiskuje.⁴⁵⁷) Zdrojem pocitu odcizení je právě snaha osvobodit se od špatného světa, snaha, která ovšem — jak pokračuje Bigo — dojde svého ukojení jen tehdy, poznáme-li, že smyslem naší existence je poznání božského řádu a život podle mravních zásad daných nám božími příkázáními. Protože Marx to nepochopil, zůstává stále v neklidu, který se — ovšem marně — snaží vysvětlit dialektikou,⁴⁵⁸) ale skutečnost, že stále hledá a že nachází východisko ve „zlidštění“ člověka, že tedy za reálným člověkem tuší vyšší princip, ukazuje jeho opravdovou filosofickou hloubku. Tady, v mladém Marxovi, je základ skutečného, humanistického marxismu, jež teprve teologicky fundovaná filosofie může odhalit a jemuž se „marxisté“, tj. komunisté, na míle vzdálili.⁴⁵⁹)

P. Bigo i další zbožní znalci marxismu snášejí s velikou pílí argumenty, které by jim umožnily realizovat sociální objednávku buržoazní třídy a často jistě i osobní přání jejich příslušníků: objednávku na nějakou syntézu materialismu s idealismem, na sjednocení Marxe s vírou v nadpřirozeno. Odtud jejich snaha předložit veřejnosti marxismus jako „čistou“ filosofii, „čistě“, jen tořečickým zájmem nesené hloubání o bytostné podstatě člověka, odtud „přátelské“ sympatie pro marxismus takto pojímaný, tj. vykleštěný, zbavený svého reálného obsahu, své revoluční metody poznání a své revoluční metody přetváření světa. „Mladý“ Marx má zde sloužit boji proti marxismu.⁴⁶⁰)

Proto musí být zfalšována i geneze marxismu. Je přirozené, že tendence po hegelianizaci Marxe musí vést ke snaze co nejvíce potlačit úlohu Feuerbachovu při vytváření marxismu,⁴⁶¹) resp. zveličovat kritické výhrady Marxovy vůči Feuerbachovi. Děje se tak nikoli ve snaze podat objektivní líčení geneze marxismu jakožto *dialektického* materialismu, odrážejícího pravdivě objektivní zákonitosti přírody i společenského pohybu, nýbrž tendenčně ve prospěch hegelianizovaného Marxe. Pokud tedy francouzští teoretikové vůbec o Feuerbachovi v přímé souvislosti s Marxem hovoří, upozorňují především na Marxův negativní vztah k němu; např. Calvez několikrát s důrazem vyzvedává, že Marx kritizuje Feuerbacha pro ignorování dialektiky; pro Feuerbachovo podnětné působení na vývoj Marxových názorů však nenalézá ani slůvka kladného uznání.⁴⁶²)

Vedle těchto dvou linií dnešního buržoazního boje proti marxistické filosofii, existencialistické a katolicko (thomisticko)-existencialistické, objevují se — zase nejintenzivněji ve Francii a v Itálii — snahy změnit Marxe v hegelovce. Činí se tak s jasným zaměřením, „aby komunisté neměli pravdu“. Metoda není nová, jen její politické jádro je vyřčeno jasně: „pravý“ Marx je prý Marx svých raných spisů; Marx hegelovec, a komunisté si ho prý interpretují podle svých běžných politických potřeb. Proto tyto bojovně protikomunistické teorie konstruují nejen rozdíl

mezi mladým a pozdějším Marxem, ale ještě více mezi Marxem a Leninem a dále mezi marxismem „západním“ a leninismem. Je pozoruhodné, kdo jim „západní marxismus“ reprezentuje: nikoli Togliatti, Garaudy, Cornforth a jiní marxisté, ale Lukács, Korsch a – což je zajímavé nejen jako důkaz, že jejich dělení nemá nic společného s geografii – i N. I. Bucharin. Spatřují proto pochopitelně i konflikt mezi *tímto* „západním marxismem“ a leninismem a snad jedině tady říkají pravdu.

Příčinu tohoto konfliktu nacházejí již u Marxe: již u něho se prý svářela myšlenka dialektická a naturalismus. Marx sám bohužel likvidoval svou první „filosofickou“ periodu, ale tím přestal být filosofem, říká v této souvislosti Merleau-Ponty.⁴⁶³) Ale sám prozrazuje, proč tuto nepravdivou myšlenku vyslovuje: aby mohl za marxismus vydávat „marxismus“ zhegelianizovaný a ten postavit proti materialismu dialektickému a historickému, jenž je „nefilosofický“, oportunistický a přízpůsobivý a slouží jen k výkladu politiky bolševické strany.⁴⁶⁴)

Merleau-Ponty patří v podstatě do této třetí linie, neskrývaně motivované politickými potřebami protikomunistického boje, která si svoje teoretické argumenty vypůjčuje u předchozích dvou linií a většinou je značně rozměšluje. Je typické, že se objevuje větším dílem na stránkách deníků a časopisů socialistických stran.⁴⁶⁵)

V Německé spolkové republice, kde boj s komunistickou ideologií převzalo opět adenauerovsky přebarvené gestapo, není ovšem nutné a nebylo by z hlediska buržoazie ani taktické bojovat těmito metodami. Přitažlivost marxismu je i tam tak veliká, že boj proti němu je organizován a veden nejen po linii „čistě“ teoretické, jak jsme se již zmínili, nýbrž i po linii bezprostředně politické. Vedle četných „Institutů für Ostforschung“ to provádějí především sociálně demokratičtí teoretikové, a to obvykle, jak vyplývá z časopiseckých zpráv, nenovou cestou hegelianizace Marxe.

Revizionistické útoky proti marxistické filosofii se tedy dnes ubírají převážně po linii hegelianizace Marxe a vyzvedávání „mladého“ Marxe proti Marxovi pozdějšímu. A zde se jako zvláštní odrůda revizionismu – zvláštní proto, že jde o revizionismus uvnitř komunistického tábora, což přirozeně modifikuje argumenty i metodu – objevily teorie spojené tak či onak se jménem Blochovým.

Ernst Bloch nezaměřuje ovšem svoje závěry bojovně proti komunismu a vystupuje naopak jako oddaný přívrženec věci dělnické třídy. Výslovně se distancuje od buržoazní hegelovské renesance, ale jen proto, aby mohl velmi zjemněnými metodami, přitom však zcela systematicky převzít co nejvíce z Hegela do marxismu.⁴⁶⁶) Ve svých výkladech dialektického materialismu staví filosofii velmi ostře proti materialismu mechanickému,

a to je jistě správné; ale zároveň naprosto nepřipustně oslabuje protiklad dialektického materialismu a idealistické dialektiky – a to je právě revizionismus, protože se tak de facto pašuje idealismus do marxistické *materialistické* filosofie. Bloch soustavně tvrdí, že zdrojem marxismu je v *prvé řadě* Hegel; snaží se zachránit co nejvíce hegelovství i ve Feuerbachovi⁴⁶⁷) a stačí prostudovat 19. kapitolu („Marx a idealistická dialektika“) jeho spisu „Subjekt-Objekt“,⁴⁶⁸) aby bylo jasné, že Bloch zde dělá takové koncese *idealistické* dialektice, jaké nemůže dělat žádný marxista, chce-li ještě zůstat marxistou. Bloch čte Hegela nikoli *materialisticky*, nýbrž *idealisticky*, i když místy v Marxových termínech, nebo vlastně přesněji: v termínech i argumentaci *mladého* Marxe; objev „kryptomaterialistických idejí“ u Hegela⁴⁶⁹) je něco docela jiného než poznatek, že Hegel uhádl leckdy v mystifikované idealistické podobě skutečný vývoj věcí. A vystupuje-li Bloch s těmito názory, tváře se *jako marxista*, je objektivně *revizionistou*.⁴⁷⁰)

S jinou, velmi nebezpečnou, protože po technické stránce velmi dokonale provedenou a velmi jemnou odrůdou revizionismu v oblasti marxistické filosofie vystoupil Georg Lukács ve své knize „Mladý Hegel“.⁴⁷¹) Jestliže jsme u Blocha konstatovali převážně snahu o hegelianizaci Marxe, můžeme u Lukáče konstatovat převážně snahu opačnou: vložit co nejvíce marxismu již do Hegela. U Lukáče jde tedy o „marxizaci“ Hegela, která má však dokázat totéž co hegelianizace Marxe: že totiž Marx je „vlastně“ Hegel. Čili oslabit zásadní protiklad mezi materialismem a idealismem.

Ukázali jsme to již dříve při rozboru Lukáčsovy interpretace problematiky Marxových „Ekonomicko-filosofických rukopisů“. Zbývá zde jenom doplnit, že Lukáčsova „marxizace“ Hegela vede k přeceňování významu Marxových raných prací; tyto práce nechápe Lukács jako *genezi* marxismu, nýbrž přímo jako *marxismus*, jako nejhlubší marxistickou *filosofii*, jako *pravého* Marxe. Z toho potom vyplývá tendence k podceňování staršího Marxe i všech těch problémů, které u něho získávají závažnost v pozdější době, tj. k podceňování problémů vědeckého komunismu. Vytvářejí se tak nálady podporující teze horlivě dokazované buržoazními teoretiky, že vědecký komunismus je něco od filosofie odděleného, něco, co je v samotné marxistické teorii jen pozdějším přídatkem, co je jen prakticistickou záležitostí, jež s filosofií a vědou nemá již nic nebo jen málo společného. Takto objektivně zapůsobily Lukáčsovy teze v minulých letech na řadu teoretických pracovníků, kteří ztratili při práci na rozvíjení marxistické filosofie poněkud kontakt se životem a jeho úkoly. I u nás byli jak známo subjektivně čestní pracovníci, kteří podlehli těmto lukáčsovským a vůbec šíře hegelianizujícím náladám.

A proto jsme do našeho výkladu zařadili stručný přehled buržoazního

a revizionistického boje proti marxistické filosofii, i když jsme si vědomi, že pro svoji stručnost nemohl jít do podrobností, a proto se ani zdaleka nemohl dotknout této složité problematiky v celé její šíři a ve všech jejích reprezentantech. Ostatně dokud nebude podrobně, přesně a historicky věrně zpracována geneze marxismu, nebudou schopni opravdu úspěšně čelit rozmanitému komolení marxismu.

Společná metoda různých druhů komolení marxismu se v dnešní době vyznačuje asi těmito rysy:

1. Hegelianizací Marxe, tj. tvrzením, že „klíč“ k Marxovi je třeba hledat u Hegela. Že je to Hegel subjektivně idealisticky, existencialisticky nebo intuicionisticky atp. interpretovaný, který má posloužit jako klíč k pochopení „pravého“, „filosofického“ Marxe, to se ovšem již neříká. (Lukácsova „marxizace“ Hegela je pouze odrůdou tohoto rysu.) – Význam Feuerbachův v genezi marxismu ustupuje do pozadí a zdůrazňuje se jen velmi sporadicky; pokud se s ním setkáváme, je to Feuerbach interpretovaný subjektivně idealisticky, abstraktně „antropologicky“ atp. Zkrátka: u Hegela i Feuerbacha se vyzvedávají jejich nejslabší, nejkonzervativnější, nejreakčnější stránky. A tak Hegela i Feuerbacha postihuje typický osud objektivně velkých postav z dějin filosofického myšlení: jejich slabých stránek se chytají malí služebníci úpadkových společenských tříd.
2. Rozlišováním „mladého“ a „pozdějšího“, resp. „pozdního“ Marxe a tezí, že pouze ten „mladý“ Marx má filosofický význam.
3. Naprostým ignorováním úlohy společenské praxe v genezi marxismu, a to jak ve smyslu vytvoření obecných sociálně ekonomických předpokladů pro vznik marxistického světového názoru vůbec (vznik dělnické třídy atd.), tak pro osobní vývoj Marxův. Vznik a vývoj marxismu se chápe jako imanentní rozvíjení filosofických problémů, někdy zcela, jindy více a někdy méně odtržene od celkového společenského vývoje.

Uplatňování těchto metod je podle našeho názoru nepřátelům marxismu – subjektivním i objektivním, vědomým i nevědomým – velmi usnadněno tím, že celé velké úseky geneze marxismu nejsou dosud vůbec zpracovány nebo jsou zpracovány jen značně nedokonale, s velkými mezerami. Tím je buržoazním i revizionistickým teoretikům dána možnost, aby volně prováděli své interpretace; nesplnili jsme dosud Engelsův příkaz: „...naše pojetí dějin je především návodem k studiu, a nikoli pákou konstrukce à la hegelovství. Celé dějiny nutno nanovo prostudovat. Je nutno prozkoumat podrobně podmínky existence různých společenských formací, dříve než bude možno se pokusit odvodit z nich příslušné politické, soukromoprávní, estetické, filosofické, náboženské a jiné způsoby nazírání. Na tomto poli bylo až dosud vykonáno jen málo, protože jen málo lidí se tím vážně zabývalo. Zde budeme potřebovat pomoci

spousty lidí, pole je nekonečně veliké...“⁴⁷²) Často jsme se více než skutečné historii vzniku marxismu věnovali úvahám „o“ vzniku marxismu a proti interpretacím třídě cizích vykladačů Marxe jsme nekladli více než interpretace své. Dali jsme si často vnutit problematiku boje nepřitelem a nedovedli jsme mu zasadit ránu tam, kde je nejcitlivější a nejzranitelnější.

Hegelianizací Marxe, resp. marxizací Hegela nezabráníme, dokud budeme jenom dokazovat, že se „hegelovci“ ve svém výkladu Marxových myšlenek mylí, že Marx to myslel jinak, že jejich výklad odporuje Marxovi atd. atd. Nechť máme tisíckrát pravdu, proti *našim* interpretacím postaví nepřítelé marxismu vždy znovu a znovu interpretace *své* a vždycky si najdou nějaké nové „pozice“, z nichž by mohli pevnost marxismu ostřelovat, pokud se i marxistický tábor bude pohybovat na poli pouhých interpretací Marxových myšlenek. Hegelianizací Marxe nezabráníme, dokud proti nim nepostavíme *fakta*, dokud konkrétně neprokážeme, že celý proces vznikání i dalšího rozvoje marxismu je jedním jediným bojem proti Hegelovi a Feuerbachovi – přes uznání jejich historické velikosti a jejich významu pro vlastní osobní vývoj samým Marxem.

To však můžeme prokázat jediné na konkrétním materiálu, tj. když podrobně vylíšíme, *jak* tento proces ve skutečnosti probíhal. Jen historické líčení může dát *důkaz*, že Marxe k materialismu nikdy nevedlo nějaké imanentní kritické rozvíjení Hegelovy idealistické dialektiky, nýbrž že se *každý* jeho pokrok směrem k dialektickému a historickému materialismu dál vždy na základě jeho konkrétního studia reálných skutečností společenských i přírodních, podníceného jeho praktickou aktivní činností ve společnosti, jeho úzkým sepětím s reálným životem. Historická fakta ukazují, že pokud se mladý Marx pohyboval na poli „čisté“ teorie, pokud se snažil využít Hegelovy dialektiky ke kritice soudobých společenských poměrů (viz jeho stroze „právnícké“ stanovisko v „Poznámkách k nové pruské cenzurní instrukci“ i v jiných statích v „Rheinische Zeitung“), nedospíval k materialistickému pojetí; teprve když ho praktická zkušenost poučila, že v pozadí všech právních řádů a státních zřízení stojí určité hospodářské zájmy zcela určitých skupin, začal si všimnout ekonomické problematiky, a tedy i ekonomické teorie, a zároveň s ní – protože byl *prakticky* ve společnosti *činný* a ze zkušenosti již dobře věděl, že každá teorie někomu a něčemu slouží – i soudobých společenských teorií, především francouzského socialismu. A teprve když toto všechno hlouběji poznal, učinil základní krok směrem k materialismu. Ani Feuerbachův materialismus neměl zde na něho v této době vážnější vliv; teprve obeznámení – i když ještě nedokonalé – s ekonomikou, k jejímuž studiu ho *donutila* logika věcí, nutnost řešit praktické otázky po-

litické, a tedy *materialistický* přístup k problematice, upoutalo jeho pozornost k *materialistickým* teoriím Feuerbachovým. Je přirozené, že odtud potom čerpal leckteré další podněty, neboť zde našel *vyssloveno* to, co sám již v zásadě *objevil*. Jeho prohlubující se znalost společenských a ekonomických problémů, a tedy jeho *praxe* ho pak okamžitě vedla ke *kritickému* postoji k Feuerbachovým řešením. Marx nedospěl k materialismu *pod vlivem Feuerbachových*, nýbrž objevil jej zcela *samostatně*. Ale přitom — ovšem již v průběhu tohoto objeovávání, neboť tento proces a jeho výsledky nelze mechanicky od sebe oddělovat — poznal i zásadní správnost Feuerbachova postupu, ověřoval si na něm správnost postupu svého a zároveň některé Feuerbachovy nedostatky — především jeho nespolečenské chápání člověka — kritizoval a ve svém vlastním pojetí napravoval. Životodárnou pružinou jeho myslitelského vývoje se ani zde neukázala Feuerbachova teorie, nýbrž praktický život, žitý Marxem stranicky po boku lidových mas, s vášnivou touhou prospět lidu, řešit problematiku doby z hlediska objektivních zájmů i potřeb pracujících vrstev. A že tyto zájmy i potřeby lidu byly zprvu poznány nedokonale a Marx byl proto ještě plný nejrozmanitějších iluzí, to nemění nic na skutečnosti, že tato vývojová tendence u Marxe opravdu byla.

V dalším svém vývoji, v „Kritice Hegelovy filosofie práva“, nedovede ještě plně a uspokojivě vysvětlit podstatu politického odcizení, a to proto, že otázku tohoto odcizení nelze vůbec rozřešit jen ve sféře politiky. A i když Marx už věděl, že se v politice rozhodující měrou prosazují hospodářské zájmy, a i když už měl slušné vědomosti ekonomické, přece jenom ještě nedovedl pochopit v základu odcizení politického hlubší odcizení v oblasti ekonomické, protože ještě neznal historickou úlohu dělnické třídy. Byl si zřejmě vědom nehotovosti svého řešení, a pravděpodobně proto „Kritiku Hegelovy filosofie práva“ v započaté verzi ani nedokončil a nepublikoval; řešení problematiky však přitom vůbec nehledal v rozvíjení hegelovské dialektiky, v analýze jejích kategorií a v aplikaci těchto kategorií na dané otázky. Šlo mu o vysvětlení *skutečného* odcizení člověka v občanské společnosti, tak jak se reálně vyskytuje, a k tomu by mu byla bývala imanentní kritika Hegelovy filosofie málo platná. Soustředil se na další studium politické ekonomie a různých sociálních teorií a hledal objasnění i v dávné historii, především v dějinách ústav a právních řádů; po „Bonnských sešitech“ z r. 1842, do nichž si excerpoval převážně literaturu z dějin náboženství a výtvarných umění, jsou toho jeho „Sešity z Kreuznáchu“ z července až srpna 1843 nesporným dokladem.⁴⁷³⁾

Ale nedosti na tom: nestudoval tyto otázky v izolaci od veřejného, politického života. Ve svém pařížském exilu navázal spojení nejen s fran-

couzskými socialistickými teoretiky, ale přímo i s dělnickými kroužky a plodem *těchto studií* a *této aktivní politické práce* mezi dělnictvem – neboť Marxův styk s dělníky byl zde vším, jenom ne pasivním – byla kritika dosavadní politické ekonomie a zároveň kritika Hegelovy idealistické dialektiky i kritika zásadních Feuerbachových nedostatků. S touto kritikou se setkáváme v „Židovské otázce“, v „Úvodu ke kritice Hegelovy filosofie práva“ a o něco později již ve zralejší podobě v „Ekonomicko-filosofických rukopisech“. Zde stojí Marx už pevně na půdě materialismu, poznává historickou úlohu dělnické třídy a počíná opouštět i „filosofický komunismus“, takže se dostává již na sám prah dialektického a historického materialismu.

A potom přichází neocenitelná pomoc Engelsova s jeho „Nástinem kritiky politické ekonomie“ a další vlastní studium ekonomických problémů, tentokrát již na podkladě zvládnutých socialistických a komunistických teorií i vlastních bohatých zkušeností z politických zápasů dělnických organizací. Konečně ve „Svaté rodině“ je proces vytváření se dialektického a historického materialismu v podstatě dovršen a v „Německé ideologii“ již velmi zrale formulován.

Je samozřejmé, že Marx přitom používá poznatků, pojmových zpřesnění i metod, jaké byly vypracovány dosavadní filosofií, a tedy především filosofického arzenálu Hegelova; každý filosof, tak jako každý jiný vědec v jiném oboru, navazuje vždy na pojmovou výstavbu i pracovní metody, které byly v jeho vědě vypracovány před ním. Ale toto navazování nebývá obvykle doslovným a pasivním přejímáním; zděděná pojmová i metodická výzbroj bývá po mnoha stránkách jistě pobídkou, po jiných stránkách však zase brzdou rychlejší cesty vpřed. A bude třeba ještě mnoho práce, než získáme přesnější obraz o tom, co konkrétně z Hegela na Marxe působilo stimulujícím způsobem a co jako brzda.

V každém případě je však jisté, že vedoucím popudem Marxovy práce, i když ve smyslu námi právě precizovaném „navazoval“ na Hegela a Feuerbacha, nebyla snaha zlepšit či rozvinout Hegelovu nebo Feuerbachovu filosofii. Historická fakta zde na samé genezi marxismu jednoznačně potvrzují známou marxistickou tezi, že ideové zárodky a motivy filosofických učení nelze hledat prvořadě někde v minulosti, v dřívějších filosofických názorech, a že verbální shodu nelze v žádném případě považovat za ideovou souvislost (i když to není vždy vyloučeno).

Je třeba vystopovat především konkrétní *soudobé* zdroje teoretického myšlení. Nejde jen o vývoj filosofie jako takový, nýbrž také a především o jeho *motiv*y. Ty nemohou být nikdy nalezeny jen a jedině v imanentním vývoji filosofických myšlenek, nýbrž musí být – protože filosofie je jako každá jiná myšlenka vždy *konec konců* odrazem sociálně ekonomických

skutečností (neboť i názory na přírodu a daný stav přírodovědných znalostí je konec konců sociálně ekonomicky podmíněn) – hledány v reálném společenském vývoji. A protože Marx sám domyslel obecnou genezi idejí do nejzazších příčin, ukazuje nám i geneze těchto jeho myšlenek, geneze marxismu s přímo klasickou čistotou, že motivy Marxova vývoje jsou – na základě celkově dosaženého vývojového stupně společnosti a jejich konkrétních rozporů – v Marxově společenskopolitické aktivitě, v jeho praktickém sepětí se životem na straně progresivních společenských sil.

Znovu zdůrazňujeme: kdykoli Marx učiní nějaký zásadně nový poznatek, který ho přibližuje k dialektickému a historickému materialismu, předchází tomu *vždy* jeho studium faktů (z ekonomie i sociálních věd, z francouzského materialismu a socialismu), vyvolané praktickými úkoly, které mu ukládal jeho život politického publicisty, a jeho praktickými zkušenostmi. Toto sepětí a vzájemné ovlivňování „živé“ Marxovy praxe a teoretických odrazů této praxe v jeho geniální hlavě je nezvratným historickým faktem.

Tyto skutečnosti vedou s neúprosnou důsledností k závěru, že marxismus nelze převádět na Hegela plus jeho „materialistické převrácení“ ani na syntézu Hegela a Feuerbacha, nýbrž že marxismus je filosofie *kvalitativně nová*, jejíž nová kvalita není dána jen její *materialistickou dialektikou*, nýbrž nedílně s ní jejím *spojením se společenskou praxí*, její *uvědomělou stranickostí*. Tak zde dochází svého reálného a praktického výrazu „zesvětštění filosofie“, „filosofie činu“ přechází z teorie do praxe a stává se jako majetek lidových mas skutkem. A tím je také filosofie *zrušena* ne ve smyslu nějaké naprosté její negace, jejího odvržení, nýbrž ve smyslu likvidace jejího odtržení od skutečného života a jeho problémů, nazíraných stranicky z hlediska objektivního společenského pokroku. Filosofie tak ústrojně ústí v teorii vědeckého komunismu, jehož je teoretickým a metodologickým základem a bez něhož není celistvá.

U Marxe všechno směřuje k poznání úlohy dělnické třídy a k objasnění strategických i taktických úkolů jejího boje na základě všestranné analýzy objektivních i subjektivních hybných sil vývoje lidské společnosti. Vyústěním všech jeho myšlenek je proletářská revoluce a diktatura proletariátu jako první předpoklad uskutečnění beztržní společnosti. Vědecký komunismus není žádným vnějším přídatkem k marxistické filosofii, právě naopak; historická fakta ukazují, jak v procesu vznikání marxismu všechno k němu ústrojně tíhne jako k nedílné součásti vědy o obecných zákonech vývoje *přírody a lidské společnosti*, jak vědecký komunismus z dialektického a historického materialismu organicky vyplývá. A ovšem na druhé straně jak je dialektický a historický materialismus bez vědeckého komunismu a politické ekonomie neúplný a kusý, jak by se bez nich jen vznášel

v oblacích a přetvářel leda tato oblaka, k velké radosti těch, kdo nemají zájem na vědeckém poznání věci pozemských (včetně objektivního makrokosmu).

Historická fakta a s konečnou platností jedině historická fakta ukazují nejenom naprostou nesprávnost a neserióznost všech pokusů o hegelianizaci Marxe, ale i absurdnost všech těch názorů, které proti sobě stavějí „mladého“ a „starého“ Marxe. Fakta naprosto vyvracejí oprávněnost jakéhokoli dělení Marxovy činnosti na periodu „čistého“, nezkresleného, filosoficky významného marxismu a na periodu marxismu „z vulgarizovaného“, „zploštělého“, utilitaristického a prostě „politikářského“. Naopak dokazují jednotný vývoj Marxův v marxistu, dialektického a historického materialistu a vědeckého socialistu, a tím ovšem i v prakticky a bojovně *jednajícího* komunistu.

Fakta dokazují, že celý smysl Marxových „Ekonomickofilosofických rukopisů“, jeho řešení „odcizení“, jeho humanismus záleží právě v odhalení těch sil, které brzdí nalezení prakticky použitelných prostředků, jimiž by humanismus mohl být na celém světě realizován. Čili že snahy o objevení „pravého“, „humanitního“ Marxe výlučně v mladém Marxovi znamenají oklešťování Marxe nejenom o celé významné, nedílné součásti jeho učení, ale především o to, co je v něm právě marxistického, zásadně nového, revolučního. Ale to právě je smysl všech těchto tažení proti marxismu se jménem Marxovým, resp. se jménem socialismu nebo humanismu na rtech.

Jedině konfrontace těchto teorií, komolících marxismus, s historickými fakty může prokázat jejich nepravdivost a ukázat je takové, jaké jsou: plné výmyslů, překroucenin, polopравd a často i lží. A tím je definitivně vyvrátit. Všechny ostatní cesty, všechny polemické metody atp. vedou jen k novým nekonečným diskusím. Proti faktům však nic nezmohou žádné nové či staronové „interpretace“, nově či staronově vykonstruované „aspekty“ atd. Nemyslím ovšem, že by pravdivý, přesný a vyčerpávající historický výklad dalšímu vytváření těchto protimarxistických interpretací zcela zabránil a že by všechny pokusy využít Marxe proti marxismu potom automaticky přestaly. Dokud budou ještě někde na světě kapitalisté, budou i pokusy o zkreslování marxismu, bude i ideologický boj; jisté však je, že kdyby historikové marxismu disponovali dostatečně podrobným faktovým materiálem a měli jej správně, historicky věrně utříděný, byla by práce všech padělatelů marxismu velice ztížená. Proti jejich konstrukcím by zde stála fakta, neoddiskutovatelná, pravdivá fakta. Dosud jsme těchto fakt málo využívali, málo je i známe a málo je máme zpracována.

Tím ovšem netvrdíme, že by *jedině historické ličení* vývoje marxismu

bylo v boji proti nemarxistickým teoriím samospasitelné a že by teoretická práce v oblasti dialektické logiky, kategoriální analýzy atd. neměla žádný význam. O to v našem případě však nejde; máme zde na mysli revizionistické, jezuitské, existencialistické i jiné buržoazní teorie, které vůbec neusilují o logickou výstavbu marxismu a vědy, nýbrž o zkeslení geneze marxismu (aby mohly „dokázat“, že „pravý“ Marx je Marx „mladý“, tj. Marx „Ekonomicko-filosofických rukopisů“ zkomoleně interpretovaných, a tedy Marx *jen* „filosofický“, nerevoluční). Máme na mysli teorie, které ke kritice marxismu používají argumentů z období vzniku marxismu a vydávají hledajícího, problémy teprve řešícího Marxe za dokonalý a dokonaný marxismus. Na tento úsek soustředil dnes nepřítel svoje hlavní síly a zde jsou zbraně historických faktů přirozeně zbraněmi nejpádnějšími.

Ale i pro oblast systematické teorie má osvětlení geneze marxismu prvořadý význam. Každá skutečně vážná vědecká teorie je vždy výsledkem určitého vývoje a jako *výsledek* teoretického vývoje musí také být reprodukována, má-li být reprodukována správně, nemá-li být porušena jednota historického a logického. Každé porušení této *jednoty* – nikoliv totožnosti! – jenom nahrává tendencím, pojímajícím marxistickou filosofickou práci jako imanentní rozvíjení jednoho problému z jiných problémů, což je, stane-li se to metodou výlučnou, pozice nematerialistická a nemarxistická. Již proto, že *všechny* filosofické problémy a kategorie jsou konec konců odrazem určitých konkrétních skutečností a spojení s nimi nesmí být materialistickou filosofií nikdy přerušeno. Proto je historické zpracování vzniku marxistické filosofie nezbytným a dosud ze značné části nesplněným předpokladem pro skutečně *marxistickou* práci i v oblasti systematické teorie a logické výstavby marxismu.

Ze všech těchto důvodů jsou otázky geneze marxismu a speciálně otázky rozhodujících vlivů působících na vývoj názorů mladého Marxe otázkami teoreticky velmi důležitými. A jsou navíc, jak z celého našeho výkladu vyplývá, i otázkami vysoce aktuálními a eminentně politickými, neboť mají do značné míry klíčový význam v boji proti každému buržoaznímu i revizionistickému překrucování marx-leninského učení.